

ZİYA GÖKALP, HİLMİ ZİYA ÜLKEN VE BAYKAN SEZER ÇİZGİSİ ÜZERİNE

Yüksel YILDIRIM*

Atf: Yıldırım, Yüksel. "Ziya Gökalp, Hilmi Ziya Ülken ve Baykan Sezer Çizgisi Üzerine", *Sosyologca*, Sayı 28 (2024), s. 23-33.

ÖZ: Bu çalışmada İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Bölümü tarihi içinde Ziya Gökalp, Hilmi Ziya Ülken ve Baykan Sezer çizgisinin anlamı üzerinden hareketle bu isimlerin bölüm tarihinde ve Türk sosyolojisindeki yerleri üzerine bir değerlendirme yapılacaktır. Her üç isim, bölüm içinde ve Türk sosyolojisinde belli bir ağırlığa sahip olarak bir sosyoloji anlayışını temsil etmektedir. Bazı ortak özellikleri ve ayrıldıkları noktalarla sosyoloji tarihimiz içinde kendi başlarına anlamları olan isimlerdir. Üç sosyoloğumuz da bölümden bir biçimde uzaklaştırılmışlar ve kendi başkanı oldukları bölümde daha sonra isimleri silinmeye çalışılmıştır. Ziya Gökalp, Türkiye’de sosyolojinin ve İstanbul Sosyolojinin kurucusu olarak bilinmektedir. Hilmi Ziya Ülken ise bölümün ikinci kurucusu olarak bölüm tarihindeki yerini almıştır. Baykan Sezer ise bölüm tarihinde bir kırılma olarak kendinden önceki Batı aktarmacı geleneğin dışında Batı sosyolojisine eleştirel bir bakışı ifade eder. Bu yazıda bu özelliklerin üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ziya Gökalp, Hilmi Ziya Ülken, Baykan Sezer, Türk sosyolojisi.

On the Line of Ziya Gökalp, Hilmi Ziya Ülken and Baykan Sezer

ABSTRACT: In this study, an evaluation will be made on the meaning of the line of Ziya Gökalp, Hilmi Ziya Ülken and Baykan Sezer in the history of the Department of Sociology at Istanbul University, and on their place in the history of the department and in Turkish sociology. All three names represent a certain weight in the department and in Turkish sociology, representing an understanding of sociology. With some common features and points of difference, they are names that have their own meanings in our history of sociology. All three sociologists were somehow removed from the department and their names were later tried to be erased in the department they were the head of. Ziya Gökalp is known as the founder of sociology in Turkey and Istanbul Sociology. Hilmi Ziya Ülken took his place in the history of the department as the second founder. Baykan Sezer, on the other hand, expressed a critical view of Western sociology outside the Western tradition of transference that preceded him as a break in the history of the department. These features will be emphasized in this article.

Keywords: Ziya Gökalp, Hilmi Ziya Ülken, Baykan Sezer, Turkish sociology.

Makale Türü Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi : 14.08.2024

Kabul Tarihi : 21.10.2024

* Doç. Dr., İzmir Bakırçay Üniversitesi, yuksel.yildirim@bakircay.edu.tr, ORCID:0000-0002-0836-1068.

Giriş Yerine

Bu yazımızda Türkiye'nin ilk sosyoloji kürsüsü/bölümü İstanbul Sosyoloji* içinde bir Ziya Gökalp, Hilmi Ziya Ülken ve Baykan Sezer çizgisinin varlığını ve bir ekol olup olmadığı tartışmalı bu çizgi üzerinde her üç sosyoloğun nev-i şahsına münhasır özelliklerini ortaya koymaya çalışacağız. Buradan hareketle bir "İstanbul Sosyoloji geleneği" kavramı hakkında genel bir profil de çizilmeye çalışılacak ve günümüz sosyologlarının karikatürize portreleriyle çerçeve tamamlanacaktır. Konu üzerinde daha önce Ertan Eğribel hocamız bir geleneğin varlığını tartışmaya açıp bir İstanbul Sosyoloji Ekolü'nden ziyade aynı kurum içinde hocalar özelinde belli çalışmaların ve çalışma biçimlerinin ortaya çıktığını, kendilerinin Türk sosyolojisindeki yerini belirtmişti. Buna göre bir "İstanbul Sosyoloji Ekolü" yerine Gökalp, Ülken ve Sezer'in kendi adlarıyla anılan bir sosyoloji anlayışlarından söz etmenin daha doğru olduğu söylenebilir.¹ Biz de bu yazıda bu tespit üzerinden hareketle her üç ismin İstanbul Sosyoloji tarihinde bir geleneğin dışında kendi sosyolojik çalışmalarının anlamını açmaya çalışacağız.

Sosyoloji tarihinde ekollerin belli bir mantık dahilinde ve belli bir görüşün devamı niteliğinde olmasının yanı sıra kendi içinde farklılaşmalarının ve görüşlerde değişimlerin olduğunu söylemek mümkündür. Nasıl ki Frankfurt Okulu'nun tüm üyeleri arasında her konuda bir görüş birliği yoksa ve günümüzde çok çeşitli yorumlarıyla birlikte Marksist Ekol diye bir kavramdan tek başına söz etmek mümkün değilse İstanbul Sosyoloji'nin de yüz yılı aşkın bir süre aynı sosyolojik görüş etrafında ve bu görüşü geliştirerek süregeldiğinden söz edilemez. Bu yüzyıl zarfında bahsi geçen üç isim dışında bölümde çalışan ve bölüm başkanlığı görevini üstlenen başka hocalarımız da mevcuttur. Ancak bu isimlerin dışında bölüm kimliğinden bağımsız olarak Türk sosyoloji tarihinde kendi sosyoloji anlayışları ve çalışma biçimleri ile belirgin biçimde öne çıkan isimler son döneme kadar göze çarpmamaktadır. Başka deyişle denilebilir ki Ziya Gökalp ve Baykan Sezer arasındaki süreçte "Gökalp dönemi" ya da "Sezer dönemi" başlığı ile bir döneme adını verecek biçimde "damgasını vuran" bir profilden söz etmek mümkün değildir. Bu bağlamda Türk sosyoloji tarihinde İstanbul Sosyoloji bölümü özelinde diğerlerinden ayrı olarak Gökalp, Ülken ve Sezer isimlerini bir süreklilik ve aynı zamanda değişim içinde ele almak gerekliliği doğmaktadır. Bu yazıda söz konusu gereklilik üzerinden bir değerlendirme yapmaya çalışacağız.

Her şeyden önce söyleyebileceğimiz bu üç ismin de -ilk ikisi resmi şekilde olmak kaydıyla- bölümden bir şekilde uzaklaştırıldığı, yine ilk ikisinin yeniden çalışma olanağı bulmasına rağmen bunu tercih etmemesi, üçüncü ismin yaşarken ve sonrasında bölümden cismen ve ismen uzak bırakıldığı şeklindedir. Yine başka bir ortak özellikleri bölüm tarihinin mihenk noktaları ve anıt isimleri olmaları, arada ve sonrasında yer alan isimlerin bu anıtların gölgesinde kalmalarıdır. Günümüzdeki görüntü içinde bir ortak noktaları kurucuları ve biçimlendiricileri oldukları bölümde yıldönümlerindeki "sosyal medya bilgiselleri" dışında adlarının sahiplenilen bir mirasın banileri şeklinde anılmamalarıdır. Ve yine, Türk sosyolojisindeki/düşüncesindeki yerleri bölüm kimliğinden bağımsız olarak varlığını korumaktadır. Gerçekte bir görüşün aşamalı devamcıları olarak yer almasalar da bu anlamda ortak yönleri ve kimlikleriyle, kendilerinden sonra kendileri hakkında takınılan tutumlarla Türk sosyolojisinde bir çizginin temsilcileri olarak karşımızdadırlar. Bu yazıda çizginin bu özelliğine vurgu yaparak kendileri hakkında belli değerlendirmelerde bulunmaya çalışacağız.

* Günümüz İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü bundan sonra "İstanbul Sosyoloji" olarak anılacaktır.

¹ Ertan Eğribel, Türkiye'de Sosyolojinin İstanbul Sosyolojinin Kurumsal Kimliği ve Tarihiyle Özdeşleştirilmesinin Getirdiği Sorunlar, iç. Ed. Ertan Eğribel vd. Sosyoloji Yıllığı 24: Türkiye'de Sosyoloji - Üniversitede 101. Yıl, İstanbul: Doğu Kitabevi, 2016, s.91.

Ziya Gökalp: Siyaset Arayışları ve Türkiye’de Sosyolojinin Kurucu Kimliği

Osmanlı’nın son döneminde imparatorluğun yıkılışı önlemek ve yeni düzen içinde devlete yön çizebilmek için çeşitli siyaset arayışları gündeme gelmiştir. *Üç Tarz-ı Siyaset*² metni kapsamında formüle edilen ve çeşitli gelişmeler sonucunda Türkçülüğün ölü açılarak yeni devletin tercihini belirleyen bu arayışlarda Ziya Gökalp önemli bir ideolog olarak karşımıza çıkmaktadır. Ziya Gökalp’in İstanbul Sosyoloji’nin kurucu ismi ve kendi döneminde bölüm kimliğinin biçimlendiricisi olmasının yanı sıra ve onun ötesinde yeni Türkiye Cumhuriyeti’nin ideoloğu olarak öne çıktığını belirtmek mümkündür. Mustafa Kemal Atatürk’ün “fikrimin babası Ziya Gökalp”³ ifadesinde bu durum somut olarak anlaşılmaktadır. İmparatorluk dahilinde ayaklanan gayrimüslim unsurlarla çöken Osmanlıcılık, isyan eden Müslüman unsurlarla çöken İslamcılık siyasetlerinin ardından elde kalan imkanların değerlendirilme biçimi olan Türkçülük siyaseti Ziya Gökalp’te hem I. Dünya Savaşı öncesindeki genel duruma göre bir pozisyon alışı hem de savaş sonrası kurulan yeni ülkenin çizdiği yolu meşrulaştırma aracının ifadesi olarak farklı biçimlerde yansıma bulmuştur. *Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak*⁴ metni birinci biçime, *Türkçülüğün Esasları*⁵ ise ikinci biçime örnek gösterilebilir. İlkinde -henüz imparatorluk dağılmadığı için İslam unsurunu da katarak- Turancılık bağlamında, ikincisinde de Anadoluçuluk bağlamında bir Türkçülük siyaseti önerilmiştir. Bu bağlamda Ziya Gökalp hem önemli bir ismi olduğu İttihat ve Terakki iktidarında hem de kuruluş aşamasındaki cumhuriyet döneminde bir istikamet çizici aktör olarak ortadadır ve bu şekliyle Türkiye’de sosyoloji kuruluş döneminde sosyologların kişilikleri ve uğraş alanları itibariyle siyasetle yakından ilişkilidir.

Kısaca belirtecek olursak Ziya Gökalp’in yeni siyaset arayışlarındaki rolü, doğrusu bir siyaseti belirlemekten çok tercih edilen siyasetin meşrulaştırma enstrümanlarının önde gelenlerinden biri olmasında yatmaktadır. Gökalp, gerçekte Osmanlı’nın son döneminden beri devam eden Batılılaşma siyasetinin dönem içinde aldığı şekli görüp, buna göre pozisyon alıp yeni siyasetin savunuculuğunu yapan ideologlarımızın başında yer almaktadır. Özellikle *Türkçülüğün Esasları*’nda belirtilen “kültür ve uygarlık” ayrımı Türk kültürünün Osmanlılık içinde belli bir karşıtlık içinde var olageldiğini yeni dönemde Türklüğün Batı kültürüne eklenmesi için tarihsel bir engel olmadığını anlatmaktadır. Sonrasında ortaya atılacak Türk Tarih Tezi de bu iddianın üzerine kurulan Türklerin aslında bütün medeniyetlerin temelinde yer aldığı, dolayısıyla Batılılaşmanın hiçbir sakıncasının bulunmadığı tezidir, Gökalp’in tamamlayıcısı niteliğindedir. Ziya Gökalp’in *Türk Medeniyeti Tarihi*⁶ çalışması da bu anlamda Osmanlılık atlanarak referans alınan Orta Asya Türklüğü ile Batı medeniyeti arasında benzerlik kurma çabasından başka bir şey değildir. Dolayısıyla Gökalp, Türkçü düşüncenin kurucuları arasında yer alırken bir anlamda yeni Türkiye’nin vizyonunu belirleyen Batıcı ideologlarımızdan da biri olarak karşımızdadır.

Yeni cumhuriyetin ideolojisindeki rolünün yanı sıra sosyolojinin kurumsallaşmasındaki etkisi bağlamında bilindiği gibi Ziya Gökalp, daha önce Selanik’te İttihat ve Terakki Okulu’nda 1910-1911 yıllarında ders vermesinin ardından⁷ Emrullah Efendi düzenlemesiyle birlikte 1912 yılında -bilgiler net olmamakla birlikte- Ahmet Şuayip tarafından sosyoloji

² Yusuf Akçura, *Üç Tarz-ı Siyaset*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1987.

³ Hacı Bayram Kaçmazoğlu, *Türk Sosyoloji Tarihi-II: II. Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’e*, İstanbul: Doğu Kitabevi, 6. Baskı, 2018, s.169.

⁴ Ziya Gökalp, *Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak*, Haz. İbrahim Kutluk, Ankara: Kültür Bakanlığı Yay., 1976.

⁵ Ziya Gökalp, *Türkçülüğün Esasları*, Haz. Mehmet Kaplan, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., 1986.

⁶ Ziya Gökalp, *Türk Medeniyeti Tarihi*, Haz. İsmail Aka, Ankara: Kültür Bakanlığı Yay., 1976.

⁷ Lütfi Erişçi, *Türkiye’de Sosyolojinin Tarihçesi ve Bibliyografyası*, İ.Ü. Sosyoloji Dergisi, C.2, S.1, s.160.

derslerinin verildiği Darülfünun'da 1914 yılından itibaren dersler verecek ve bağımsız bir kürsü niteliği kazanan bölümde Gökalp'in etkisi Malta Sürgünü'ne kadar devam edecektir. Bu süre zarfında "İlm-i İçtima" dersinin yanı sıra, din, hukuk ve eğitim sosyolojisi üzerine dersler verdiğini ve hatta "Amelî İçtimaiyat" adı ile uygulamalı sosyoloji dersinin Gökalp tarafından verildiği bilinmektedir.⁸ Kürsünün kuruluşunun ardından 1915 yılında İçtimaiyyat Dar'ül Mesaisi adı altında bir sosyoloji enstitüsünün kurulduğunu, yine 1917 yılı itibarıyla de İçtimaiyyat Mecmuası adı altında Türkiye'nin ilk sosyoloji dergisinin yayınına başladığını görmekteyiz.⁹ Bu anlamda günümüzde de -Baykan Sezer'in çabalarıyla başlatılan üçüncü dizi olarak- devam eden İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi'nin ve bir bakıma Sosyoloji Araştırma Merkezi'nin de kuruluşunda Ziya Gökalp'i görmek mümkündür. Başka deyişle Türkiye'de sosyolojinin -bölüm, dergi, enstitü bakımından- birçok alandaki kurumsallaşmasının temelinde Ziya Gökalp'in çabası yer almaktadır.

Görüldüğü üzere Ziya Gökalp'i Türkiye'de sosyolojinin kurumsallaşmasının başlangıcındaki kişi olarak görmek mümkündür. Bağımsız bir bilim dalı olarak ilk kürsü/bölüm faaliyeti Gökalp ile birlikte. Türkiye'de sosyoloji Ziya Gökalp'le birlikte kurumsallaşmasına karşın Ziya Gökalp İstanbul Sosyoloji kürsüsünün kurucu başkanlığıyla birlikte var olmuş değildir. Bölüm kimliği dışında bağımsız bir Ziya Gökalp kimliğinden ve Türk siyasetindeki etkisinden söz etmek mümkündür. Günümüzde Ziya Gökalp, İstanbul Sosyoloji'nin kuruculuğundan ziyade Türkçü düşüncenin önde gelen ideologlarından ve cumhuriyetin kuruluşuna fikri anlamdaki katkılardan biri olarak bilinmekte ve anılmaktadır. Bilindiği üzere I. Dünya Savaşı'nın kaybedilmesinin ardından İttihat ve Terakki'nin önde gelen isimleriyle birlikte Malta'ya sürgün edilmiş, dönüşünde yeniden Darülfünun'da ders vermek istemesine karşın bu isteği kabul edilmemiştir. Bu durum daha sonra H. Ziya Ülken ve Baykan Sezer'in hikayeleriyle de benzerlik göstermektedir. Başka deyişle Ziya Gökalp, kurucusu olduğu bölümde daha sonra yer bulamamıştır. Ancak Gökalp'in varlığı ve etkisi Darülfünun ve sosyoloji bölümüyle sınırlı kalmamıştır. Türk düşüncesine etki ve katkısı bulunduğu kurumun dışında yansıma bulan önemli bir isim olarak ortadadır.

Hilmi Ziya Ülken: Sosyolojinin Kurumsallaşma Sürecinde Bağımsız Kimliği ile Varlığı

Gerçekte İstanbul Sosyoloji çizgisi içinde kendi sosyoloji anlayışlarının varlığı bağlamında Ziya Gökalp ve Baykan Sezer'in olduğu iki dönemden söz etmek mümkündür. "Hilmi Ziya'nın öğrencileri nerede" sözüyle ilişkili olarak kendisi Türk sosyolojisinde, çalışmaları sonraki kuşakları etkileyecek biçimde bir görüşün kurucusu olarak yer almamaktadır. Ancak "Hilmi Ziya Ülken, bu arayışı tamamlaması, sosyolojinin bilim kimliğini ve bölümün bağımsızlığını sağlaması, koruması açısından çok özel bir yerdedir."¹⁰ 1933 Darülfünun tasfiyesinin ardından İstanbul Üniversitesi kurulmuş ve sosyoloji bölümü kapatılarak felsefe bölümü içinde yer almıştır. Hilmi Ziya Ülken'in Türk sosyolojisindeki en önemli katkılarından biri 1941 yılında sosyolojiyi bölüm olarak yeniden kurmasında yatmaktadır. Bu anlamda henüz Türkiye'deki tek sosyoloji bölümünü, dolayısıyla kurumsal anlamda Türkiye'de sosyolojiyi bağımsız bir bilim kimliğine kavuşturmuştur. Yine benzer bir durumu 12 Eylül'den sonra yine sosyoloji bölümlerinin kapatılarak psikoloji ve antropoloji ile birlikte felsefe bölümlerinin çatısı altında birleştirilmesi, daha sonra Nihat Nirun'un kişisel çabalarıyla yeniden bağımsızlığını kazanmasında görmekteyiz.¹¹ Buna benzer başka bir "kapatılma"

⁸ Baykan Sezer, Türk Sosyologları ve Eserleri-1, İ.Ü. Sosyoloji Dergisi, C.3, S.1, s.32-33.

⁹ İsmail Coşkun, Sosyoloji Bölümünün Tarihine Dair, iç. 75. Yılında Türkiye'de Sosyoloji, s.14.

¹⁰ Ertan Eğribel, Türkiye'de Sosyolojinin İstanbul Sosyolojinin Kurumsal Kimliği ve Tarihiyle Özdeşleştirilmesinin Getirdiği Sorunlar, s.96.

¹¹ Baykan Sezer, Sosyoloji Yılı 3: Batı Yayıncılığı (Prof. Dr. Nihat Nirun İçin)'e sunuş yazısı, Erzurum, Atatürk Üniversitesi K.K. Eğitim Fakültesi Basımevi, 1998, s.7.

tehdidinin 28 Şubat döneminde başka biçimde ve başka bahanelerle bölümün üzerinde Demokles'in kılıcı gibi durduğunu biliyoruz. Anlaşılan cumhuriyetin kuruluş sancıları sırasında yeni tercihin belirlenmesi sırasında kendisine başvuru sosyoloji ilmine yapılan tercihin ardından bir daha ihtiyaç duyulmamış ve yeni öneriler getirmesinden çekinilmiş olunacak ki, her olağan üstü dönemde kurumsal kimliğinin üzerinden geçilmeye çalışılmıştır.

Belirttiğimiz üzere Hilmi Ziya Ülken'in Türk sosyolojisindeki yeri öncelikle bilimin ve bölümün bağımsızlığını kazanmasında yatmaktadır. Ancak onun yerini yalnızca bürokratik bir etkiyle sınırlandırmak doğru değildir. Öncelikle belirttiğimiz bu özelliğinin yanı sıra sosyolojinin çeşitli alanlarıyla ilgili çok sayıda çalışma bizzat Hilmi Ziya eliyle kaleme alınmış olup, bazıları uzun süre alanında tek kaynak olarak kalmıştır. Sadece Hilmi Ziya Ülken'in kaleminden çıkan çalışmaların künyelerinden oluşan bibliyografya başlı başına bir kitap hacmindedir.¹² Onun çalışmalarının hacmi bir anlamda kendi sosyoloji hikayesinin yelpazesinin genişliği ile de ilişkilidir. "Hilmi Ziya Ülken'in düşün dünyasında doğrusal bir çizgi bulmak güçtür. O yaşamı boyunca farklı sosyoloji ve felsefe akımlarının etkisi altında kalmıştır."¹³ Bu süreç içinde kendisinin başlıca kaygılarından biri söz konusu akımların görüşlerini bir araya getirmeye ve ortaya başka biçimde bir sentez çıkarmaya yönelik olmuştur. Bu anlamda H. Z. Ülken, düşünce çizgisinde dönem dönem farklı görüşlere savrulan ve arayış içinde bir sosyolog portresinin dışında çeşitli akımlardan beslenerek bunların kendince olumlu gördüğü yönleri üzerinden bir uzlaştırma çabası içinde olmuştur. Elbette kimi zaman değiştirdiği görüşleri üzerinden reddiyeler¹⁴ de kaleme alan yazarın hayatında bu çaba sürecinde de ortaya çok sayıda eser çıkmıştır. Hilmi Ziya'nın zengin bibliyografyasının bir yönünü bu durum oluşturmaktadır. Diğer bir yönünü ise yeniden kuruluş dönemini yaşayan İstanbul Sosyoloji'de ve sosyoloji bilimi içinde alanın çeşitli yönleriyle ilgili çalışmalarda aktarmacılığı ve tercümeyle değil, kendi telif eserlerini kaleme almayı tercih etmesidir. Baykan Sezer'in

"Hemen başvurulabilecek Türkçe kaynakları sahaflarda sorduğum zaman bu konularda ilk bulunan, ilk akla gelen kaynakların hepsinin Hilmi Ziya Ülken'in kitapları olduğunu gördüm. İlk akla gelenin ötesinde çoğu konuda Hilmi Ziya Ülken'in kitapları tek kaynak olarak karşıma çıktı. Başka türlü söylersek yalnızca kitapların yazıldığı dönemde değil önemli bir zaman kesiti içinde Türkiye'nin belli konuları, belli tartışmaları izleyebilmesi ve belli bilgiler edinebilmesi Hilmi Ziya Ülken aracılığıyla olmuştur."¹⁵

şeklindeki ifadesi Hilmi Ziya Ülken'in sosyolojinin çoğu alanına ilişkin görüşlerinin sağlam ve kalıcı metinler halinde Türk sosyolojisine kazandırıldığının göstergesidir. Bu durum ayrıca "hukuktan ilahiyata, eğitimden felsefeye kadar çeşitli toplum bilimleri düzeyinde sosyolojinin etkisini ve alanını Ziya Gökalp'ten sonra yeniden genişletmesi"¹⁶ olarak da değerlendirilebilir. Ziya Gökalp'in kendi döneminde sosyoloji biliminin yalnızca kurumsallaşması adına değil Türkiye'de yeni bir bilim dalı olarak tesisi anlamında giriştiği çabanın benzeri olarak Hilmi Ziya Ülken de sosyolojinin çeşitli alt alanlarında ve başka bilimlerle kesişim kümesi olan alanlarında eserler kaleme alarak aslında bu bilimlerle sosyolojinin ilişkisini derinleştirmiş, sağlamlaştırmıştır. Kendisinden sonra aşağıda belirteceğimiz üzere Baykan Sezer'in sosyoloji çalışmalarında da benzer bir durum

¹² Ayhan Vergili, Hilmi Ziya Ülken Kitabı – Hayatı, Eserleri ve Hakkında Yayınlar (Bibliyografya), İşaret Yayınları, 2016.

¹³ Hacı Bayram Kaçmazoğlu, Hilmi Ziya Ülken'in Çokyönlülüğü Üzerine, iç Türk Sosyoloji Tarihi üzerine Araştırmalar, İstanbul: Doğu Kitabevi, 7. Baskı, 2018, s.142. (139-148).

¹⁴ Hilmi Ziya Ülken, Tarihi Maddeciliğe Reddiye, İstanbul: İstanbul Kitabevi, 4. Basım, 1981.

¹⁵ Baykan Sezer, Sosyoloji Yılığ 1: Osmanlı Tarihçiliği (Hilmi Ziya Ülken'e Övgü)'ye sunuş yazısı, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1997, s.7-8.(7-9)

¹⁶ Ertan Eğribel, Türkiye'de Sosyolojinin İstanbul Sosyolojinin Kurumsal Kimliği ve Tarihiyle Özdeşleştirilmesinin Getirdiği Sorunlar, s.98.

görülecektir. Bu anlamda her üç sosyoloğumuzun ortak özelliklerinden biri tercüme ve aktarmacılığı seçmeyerek alanlarında kendi sözlerini söylemiş olmalarıdır.

Hilmi Ziya Ülken'in Türk sosyolojisine katkısı yalnızca kurumsallaşma ve çok sayıda kitabın kaleme alınmasıyla da sınırlı değildir. Ziya Gökalp'in ölümü ile başlayan Türk sosyolojisindeki durgunluk dönemi İstanbul ve Ankara'da iki sosyoloji bölümünün kurulmasıyla sona ermiş, bu yıllarda yayınlanan *İnsan Mecmuası*, *Yurt ve Dünya* ve *Adımlar* dergilerinin yanında 1942'de -Gökalp'in İçtimaiyyat Mecmuası'nın yeni dizisi olarak kabul ettiğimiz- *Sosyoloji Dergisi* yayın hayatına başlamış,¹⁷ 1967 yılına kadar aralıklarla belli bir süreklilik içinde yayına devam etmiştir. Sözü ettiğimiz dergiler ve *Sosyoloji Dergisi* vasıtasıyla Türk sosyolojisinin bu dönemde önemli bir canlılık kazandığı net bir biçimde söylenebilir. Dergicilik faaliyetleri sırasında Hilmi Ziya Ülken'in bu işe önem verdiği ve her sayıda en az bir yazı yazmasının yanı sıra bazı sayılarda üç-dört, hatta bazılarında kitap tanıtımlarıyla birlikte ondan fazla yazı kaleme aldığı görülmektedir. *Sosyoloji* çizgilerinin oluşumunda dergiciliğin önemini kavrayan Ülken'in bu konuya verdiği önem ortadadır. Dergi'nin Ülken döneminde yeniden yayına başlaması bile başlı başına çok önemlidir. Dergi, Baykan Sezer yönetiminde 1989 yılında "3. Dizi" olarak yeniden yayına devam edecektir ki bu da ayrı bir öneme sahiptir.

Hilmi Ziya Ülken'in çok yönlülüğü yalnızca sosyolojinin farklı alanlarında eserler vermesi değil dergiciliğin yanında araştırma enstitüsü önerileriyle, çok sayıda uluslararası kongreye katılmasıyla, bölümün kadro açısından zenginleşmesiyle de ilişkilidir. Çalıştığı dönemde 1933 tasfiyesinin ardından Almanya'dan gelen yabancı profesörlerin bölüme hâkim olmasını engellediği gibi Amerikan sosyolojisi anlayışını savunan Ankara Ekolü hocalarının da etkisini sınırlandırmıştır. Ancak bunu yaparken de bu hocalarla ilişki kurmayı ihmal etmemiş, onları dışlamamış, felsefe ağırlıklı sosyoloji çalışmalarının yoğunluğuna rağmen İstanbul *Sosyoloji*'de uygulamalı sosyoloji çalışmalarına yer vererek kuram ve uygulamanın birlikteliğinin somut görüntülerini oluşturmuştur.

Özetle Hilmi Ziya Ülken, yaşadığı dönemde yukarıda çok kısa biçimde Anadolu hatlarını verdiğimiz olağanüstü çabalarıyla Türk sosyolojisinin yeniden canlanmasının başlıca mimarı olmuştur. Hilmi Ziya Ülken "sosyolojinin Türkiye'de yeniden örgütlenmesinde, kadrolarının oluşturulmasında uluslararası alanlara taşınmasında, çok önemli bir rol oynamış ve adeta Türk sosyolojisi Ülken'le yeniden doğmuştur."¹⁸ Aslında İstanbul *Sosyoloji* mezunları olarak kendi dönemimiz içinde fiili biçimde Baykan Sezer'in öğrencileri ve onun sosyoloji anlayışının temsilcileri olsak da yukarıda belirttiğimiz özellikleri hasebiyle -ve Baykan Sezer'in de ifadeleriyle- Hilmi Ziya Ülken'in de öğrencileriyiz. "Kim bilir hangi Yahudi profesörün öğrencileri olurduk?" sorusundan mülhem, -elbette her türlü ırkçı ve anti-Semitik düşünceden uzakta- Türk sosyolojisinin bir ferdi olarak bir Türk sosyoloğunun öğrencileri olmak da ayrıca bir bahtiyarlıktır, bunu belirtelim.

Baykan Sezer: Mevcut Sosyoloji Birikiminin Eleştirisi ve Aşılması

İstanbul *Sosyoloji* çizgisi içinde son olarak ele alacağımız isim Baykan Sezer'dir. Sezer'in söz konusu çizgi içindeki varlığı birbirini takip eden ve süreklilik arz eden bir görüşün devamlılığı şeklinde değil Türk ve dünya sosyolojisinde yeni bir aşama, o güne kadar devam edegelen anlayıştan temelde bir farklılaşma şeklindedir. Ziya Gökalp'in Türk sosyolojisindeki varlığı, Osmanlı'nın son dönemindeki siyaset arayışlarında ve yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin siyasi seçimini meşrulaştırma çabalarında yatmaktaydı. Hilmi Ziya Ülken ise sosyolojinin

¹⁷ Hacı Bayram Kaçmazoğlu, Hilmi Ziya Ülken'in Çokyönlülüğü Üzerine, iç Türk Sosyoloji Tarihi üzerine Araştırmalar, İstanbul: Doğu Kitabevi, 7. Baskı, 2018, s.141. (139-148).

¹⁸ Hacı Bayram Kaçmazoğlu, a.g.e., s.146.

İstanbul Üniversitesi içinde yeniden bir bilim kimliği kazanmasında ve bölümün kurumsal kimliğinin biçimlenmesinde rol sahibiydi. Baykan Sezer'in yerini ise hem İstanbul Sosyoloji hem Türk hem de dünya sosyoloji tarihi içinde anlamlandırmak doğru olacaktır.

Baykan Sezer'in İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'ne dahil olması 1960'lı yılların sonuna denk gelir. Bu dönem dünyada sömürgelerin bağımsızlaşmasının ve Doğu sorununun Batı düşüncesinde başka bir biçim kazanması olduğu gibi aynı zamanda Doğu toplumları için de Batı sorununun boyut değiştirdiği, öğrenci olaylarının ve '68 Kuşağı hareketlerinin gündemde olduğu, ülkemizde ise toplumsal yapı tartışmalarının, yeni düzen arayışlarının hareketlendiği, Doğu toplumları üzerine ülke içinde de belli kavramlar etrafında yoğunlaştığı yıllardır. Üniversite dışında başlayan tartışmalar, kurum içinde de yankı bulmasına karşın Hilmi Ziya Ülken sonrasında Bölüm bu konular üzerinde belirgin bir yönlendiriciliği hatta önemli oranda bir katkısı bulunmamaktadır. Cahit Tanyol'un Kemal Tahir'le ilişkisi belli konuların Bölüm içinde gündeme gelmesini sağlamış ancak Baykan Sezer'e kadar bu durum üniversite dışında gündeme gelen konuların içeriye aktarılmasının dışına çıkamamıştır. Sezer'in ilgi alanları ve çalışmaları, lisans bitirme tezinden başlayarak bütünlüklü bir kuramın ürünü olan çalışmaları, konu üzerinde kuramsal bir katkının ve Doğu toplumları hakkındaki yargılara da "kendi görüşü" ve "Doğu zaviyesinden" bakmanın görüntüleri olmuştur. Onunla birlikte "sosyoloji ile toplum bilimleri arasındaki ilişkinin kuramsal düzeyde bütün kazandığını ve yeni bir dünya ve düzen değişikliği arayışına bağlandığını"¹⁹ söylemek mümkündür. Kendi sosyoloji görüşünü 1960'ların sonunda oluşturmuş olması ve 1970'lerde bölümde hocalık yapmasına rağmen 1982'den sonra bölüm başkanlığını üstlenmesiyle birlikte Bölüm tarihi ve çizgisi açısından bir canlılık dönemine girildiği rahatlıkla söylenebilir. Yetiştirdiği ve bölüme kazandırdığı öğrencilerle birlikte Türk sosyolojisinde adına "Gençler" denilen bir kuşağın ve "Baykan Sezer Ekolü" diyebileceğimiz bir sosyoloji çizgisinin yaratıcısı olmuştur. Sosyoloji Dergisi "3. Dizi" olarak yeniden yayına başlamış olup günümüzde Sezer dönemindeki niteliğini kaybetmiş olsa da yayına devam etmektedir. Yine kendi döneminde yayına başlayan ve ilk dokuz sayısı kendisinin öncülüğünde yayınlanan ve sonrasında öğrencileri Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan tarafından devam ettirilen Sosyoloji Yıllığı bugün otuzdan fazla sayı yayınlamıştır. Sosyoloji yıllıkları içinde Sezer'in Türk toplum tarihine ilişkin çok değerli çalışmaları yayınlanmış, vefatından sonra da sosyolojinin çeşitli alanlarıyla ilgili çalışmaları yayınlanmaya devam etmiştir.

Burada, yayınlardan bahsederken, Baykan Sezer'in bölüm içindeki hocalık kimliği ile ilgili bir hususu belirtmekte fayda var. Gerçekte bütün Bölüm tarihi içinde bu üç ismi öne çıkarırken belli ortak özellikleriyle de öne çıktıklarını ve bu durumun kendi kişisel çaba ve yeterliliklerinin ürünü olduğunu ifade etmek gerekir. Baykan Sezer'in bölümde üstlendiği dersleri yürütürken istisnasız tamamında telif ya da çeviri bir çalışmadan faydalanmak yerine kendi ders notlarını hazırladığını, bu anlamda "kendi sözü" üzerinden sosyoloji yapan bir sosyolog olduğunu görmek mümkündür. Bu noktada, söyledikleri sözün anlamı farklı ve Batıcı sosyoloji üzerinden giden bir anlayış içinde olsalar da Ziya Gökalp ve Hilmi Ziya Ülken ile benzerlik göstermektedir. Kendi sosyolojik görüşünü ortaya koyduğu Tarihte Doğu-Batı Çatışması ve Türk Toplum Tarihi, Batıcılığa seminerleri gibi derslerin yanında endüstri sosyolojisi, bilim sosyolojisi, değişim sosyolojisi, köy sosyolojisi gibi YÖK müfredatında yer alan derslerde, herhangi bir Batılı sosyoloğun kitabını okutmak yerine konuyla ilgili kendi notları üzerinden dersleri yürütmeyi tercih etmiştir. Burada ortaya konan metinler aynı zamanda Baykan Sezer'in toplumsal ve kuramının sınırdığı, farklı alanlarla ilişkisinin kurulduğu metinlerdir. Örneğin endüstri sosyolojisinde konu ile ilgili temel tartışmalar tanıtıldıktan sonra endüstri olayı Batı dünya egemenliği çerçevesinde ele alınmış,²⁰ bilim

¹⁹ Ertan Eğribel, a.g.e., s.98.

²⁰ Baykan Sezer, Batı Dünya Egemenliği ve Endüstri Devrimi, İ. Ü. E. F. Yayınları, 1997.

sosyolojisinde konu tarih içine yerleştirilerek Doğu ve Batı bilimlerinin özelliklerine değinilmiştir.²¹ Bu durum Baykan Sezer'in sosyolojinin çeşitli alanlarına dair görüşlerinin Doğu-Batı Çatışması kuramı çerçevesinde şekillendiğini ve kuramın yalnızca dünya egemenlik ilişkilerine dair bir tarih okuması değil, sosyolojinin alt dallarını da kuşatan ve onlara belli açıklamalar getiren kuşatıcı bir Anadolu/makro kuram olduğunu gösterir.

Baykan Sezer'in İstanbul Sosyoloji çizgisi içindeki konumunu kısaca aktarmaya çalıştık. Bölümün kurumsal kimliği içinde Sezer'in etki ve katkısı, kendi sözü ve sosyoloji görüşü olan bir hocanın kadroda yer almasının yanı sıra özellikle bölüm başkanlığı döneminde bölümün yeniden canlılık kazanması biçiminde olmuştur. Türk sosyoloji tarihi açısından ise Baykan Sezer o güne kadar kuruluşundan beri süregelen Batı aktarmacılığının kırılması anlamına gelir. Yukarıda bahsettiğimiz "kendi sözünün olması" ifadesi sosyoloji kelimesinin kökenindeki "logos" kavramının hakkını vererek kendinden önceki sosyoloji yapma tarzlarında başkalarının sözlerini tekrarlayan ya da Batı sosyolojisini ve Batıcılışmayı öncüleyen yaklaşımlara karşı, kendi toplum gerçekleri ve çıkarlarından hareket eden yerli bir duruştur. Batı'dan ithal sosyoloji, Batılı yöntemler ve konularla yapılırken, kendi konularını belirleyen, kendi yönteminin ortaya koyan Sezer, onu yerlileştirmeyi başararak gerçek anlamda bir "Türk sosyolojisi" kavramının oluşmasını sağlamıştır. Bu anlamda Baykan Sezer'in Türk sosyoloji tarihindeki yeri bölüm kimliğinin biçimlenmesindeki etkisinin yanında Türk sosyolojisinin kendi kimliğinin oluşmasında da sahip olduğu pay nedeniyledir.

Baykan Sezer -iddiali bir laf gibi görünse ve görünürlüğü ile doğru orantılı olmasa da- dünya sosyolojisi içinde de önemli bir yere sahiptir. XIX. Yüzyıl kuruluş sancıları içinde büyük kuramlara imza atan Batı sosyolojisi XX. Yüzyıl içinde Batı'nın makro sorunları çözmüş olması ve kendi egemenliğini de tartışmaya açmak istememesi nedeniyle dünya sosyolojisine yeni sözler söylemekten uzaktır. Baykan Sezer'le birlikte Batı-dışı toplumlardan üstelik Batı dünya egemenliğini de tartışmaya açan ve dünya egemenlik ilişkilerini bütünlüklü bir tarih okuma kuramı olarak ortaya koyduğu Doğu-Batı Çatışması kuramı temelinde açıklayan Sezer, bu yüzyıl içinde Doğu toplumları sosyologları içinden Batı sosyolojisine ve Batı dünya egemenliğine bir meydan okuma biçimi olarak çıkmıştır. Onun metinleri içinde başlıklarında doğrudan "sosyoloji" kelimesini taşıyan kitapları (Sosyolojinin Ana Başlıkları, Sosyolojide Yöntem Tartışmaları, Türk Sosyolojisinin Ana Sorunları) Batı sosyolojisiyle bir hesaplaşma olduğu gibi "hala kendi yöntemini tartışan sosyoloji bilimine de Türkiye'nin bir katkısıdır."²² Baykan Sezer'in sosyolojisi, Türk sosyolojisi içinde Batı aktarmacılığı yönünde bir kırılma olduğu gibi, aynı zamanda dünya sosyolojisi içinde Batı merkezli tanımlama biçimlerine ve Batı üstünlüğüne bir itiraz olarak burada da kırılmanın ifadesidir. Baykan Sezer sosyolojisi, dünyanın geleceğine dair bir öngörünün, Batı çözümsüzlüğüne karşı bir çözümün, sömürsüz bir dünya özlemine dair Doğu toplumlarının tarihsel birikiminin ve sorumluluğunun ifadesidir.

Özetle, Baykan Sezer, Türk sosyolojisinin o güne kadar Batı aktarmacı geleneğinin bir kırılması olarak ilk defa gerçek anlamda yerli bir bakış açısının görüntüsü olduğu gibi, aynı zamanda Batı sosyolojisinin -XIX. yüzyıl çelişkilerine ve Batı sömürüsüne karşı bir itiraz olarak yeni bir düzen öneren Marx'ın üzerine atılan toprakların üzerinden- XX. yüzyıldaki kısırlığına ve çözümsüzlüğüne karşı yeni bir aşama önerisi potansiyelini ortaya koymasından dolayı dünya sosyoloji tarihinde de çok önemli bir yerdedir. Baykan Sezer'le ve onun ortaya koyduğu sosyoloji anlayışıyla birlikte Batı sosyolojisi de aşılmış bulunmaktadır.

²¹ Baykan Sezer, *Bilim Sosyolojisi Ders Notları*, iç, *Sosyoloji Yıllığı* Kitap 16: *Bilim Sosyolojisi – Bilim Tarihi ve Yöntem*, İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2007, s. 127-200.

²² Ertan Eğribel, a.g.e., s.98.

Sonuç Yerine: Türkiye’de Sosyoloji Nostaljisi ve Sosyolog Karikatürleri

Bu çalışma içinde Ziya Gökalp, Hilmi Ziya Ülken ve Baykan Sezer’in Türk sosyolojisi içinde ve İstanbul Sosyoloji tarihindeki yerlerini kısaca ele almaya çalıştık. Başlangıçta belirttiğimiz gibi bu isimler Türk sosyolojisi ve İstanbul sosyoloji içinde doğrusal bir çizgi ve bir gelenek oluşturmaktan ziyade kendi görüşleri ve çalışmaları ile birbirlerinden farklı olarak öne çıkmışlar ve bölüm kimliğinden bağımsız olarak da varlıklarını korumuş ve sürdürmüşlerdir. Bugün, bu üç isim İstanbul Sosyoloji’nin bölüm başkanları olarak anılmakla birlikte bundan ayrı olarak da Türk sosyolojisinde kendi katkıları ve önemleri bağlamında yer almaktadırlar. Söz konusu üç ismin İstanbul Sosyoloji’nin kurumsal kimliğine olan kurucu ve biçimlendirici katkılarıyla, bölümün zenginleşmesine olan etkileriyle öne çıktığını ve bölüm tarihinde başka hiçbir bölüm başkanının bu denli önemli olmadığını söyleyebiliriz. Bu hocalar, bölümü bugünlere getiren kimselerdir. Üç isimden herhangi birisi olmasaydı günümüzde İstanbul Sosyoloji’nin bölüm kimliğinin yanı sıra görece ağırlığından da söz etmek mümkün olmayacaktı. Dolayısıyla görüşleri açısından değil ama bölümün bağımsızlığının ve etkisinin korunması bağlamında hocaların bir çizginin üç kalın aşaması olarak öne çıktığını rahatlıkla söyleyebiliriz.

İstanbul Sosyoloji içinde yukarıda belirttiğimiz ağırlığın Gökalp, Ülken ve Sezer’in “bu bölümde çalışmış olmaları” durumundan kaynaklandığını, günümüzde bölümde üç ismin hiçbirinin görüşleri üzerinden bölümde etkilerinin kalmadığını net bir biçimde söyleyebiliriz. Bir bakıma “sosyolojisi nostaljisi”* olarak karşımıza çıkan bu durum, görüşlerinin sahiplenilip bu yönde bir çizgiyi devam ettirmek yerine odalara ve amfilere verilen isimler dışında “sosyal medya ‘flood’ları” özelinde kalmış bölüm tarihlerinde belirlemektedir. İlk ikisinin adını taşıyan derslik ve amfilerin isimlendirilmesi de Baykan Sezer’in çabalarıyla mümkün olmuştur, bu anlamda söz konusu çizgiyi ve bölüm tarihini sahiplenen kişi gerçek anlamda Baykan Sezer’dir. Burada karşımıza yalnızca “bu bölümden bir ... geçti” biçiminde kalan nostaljik bir tavır görüntüsü ortaya çıkmaktadır. Bu da bölüm içinde bir çizginin, geleneğin sahiplenilmesinin önünü tıkamakta, bölüm tarihi içinde bu anıt isimler arasında ve sonrasında boşluklar ve zayıflıklar oluşmasına neden olmaktadır.

Bütün bu durum içinde söz konusu üç isim bölüm tarihi içinde kalmış bir sosyoloji nostaljisi görüntüleri olarak kalmakta, kendi dönemlerinden, bağlamlarından koparılmış, bölüme katkıları ve biçimlendirmedeki rolleri göz ardı edilmiş, düşünceleri görmezden gelinmiş müze malzemeleri olarak sunulmaktadırlar. Bu şekliyle üç ismin de bir geleneği temsil etme, bir çizginin üyeleri olma şansları kalmamaktadır. Çünkü günümüzde aynı zamanda kurumsal bir kimlik olarak da üniversitenin de söyleyeceği bir söz bulunmamaktadır. Üniversite dışında da yeni bir tartışma ve tartışmaları yönlendirebilecek bir ağırlık yoktur. 1960’lı yılların gündemi ve üniversiteyi de belirleyici tartışma ortamından ise eser bulunmamaktadır. Ne sanat/edebiyat ne de akademik anlamda bir yönlendirmeden, biçimlendirmeden söz etmek mümkün değildir. Eskiden iki tane sosyoloji bölümü içinde Türkiye’de sosyoloji ve sosyal bilim gündemini belirleyen metinler kaleme alınırken günümüzde 100’den fazla sosyoloji bölümü olmasına rağmen bunların toplum düzeyinde bir ağırlığı bulunmamaktadır. Bu bölümlerdeki sosyoloji hocaları tartışmaları belirleyen ve yönlendiren isimler olmaktan çok uzakta, ancak belli dönemlerde başkaları tarafından belirlenen gündemler ve güncel olaylar karşısında “prime time” hatta gündüz kuşağı programları içinde birkaç dakikalık yorumlarına ihtiyaç duyulan kişiler olarak belirlemektedirler. Yine bu bölümlerde de hocaların bölümü kuşatan, onu tek bir vücut haline getiren ağırlıkları değil, egoları, kişisel hırsları, bölüm içi husumetleri karşımıza çıkmaktadır. Bunun sonucunda da birlikte çalışma kültüründen uzakta, iş birliği yeteneğinden yoksun, kulis, dedikodu ve ayak kaydırma kabiliyetleri

* Kavram Ertan Eğribel’e aittir, kendisiyle sohbetlerimize dayanmaktadır.

gelişmiş sosyolog karikatürleri ortaya çıkmaktadır. Bu genel görüntüden uzakta kalmaya çalışan sosyologlar ise “ana akım” sosyoloji anlayışı ve onun karikatürize sosyologları tarafından sabote edilmekte, öğrencileriyle ilişkileri kesilmeye, dersleri ellerinden alınmaya çalışılmaktadır. Meşhur fıkrada anlatılanı uyarlayacak olursak Türkiye’de akademi kazanının/gayya kuyusunun başında bir bekçiye/zebaniye ihtiyaç yoktur, çıkmaya çalışanı aşağıdaki sosyologlar ayaklarından çekerler.

Baykan Sezer’den günümüze, hatta Ziya Gökalp’ten Hilmi Ziya Ülken’den günümüze Türk akademisinin hali pürmelali anlattığımız gibidir. Baykan Sezer işte bu profilin hâkim olduğu Türk akademisi içinde kendi biçimlendirdiği bölümde etkisizleştirilmeye çalışıldı. Ancak buna rağmen bölüm içinde çalışmalarını sürdürdüğü gibi bölüm dışı yayın faaliyetlerine devam etti. Bugün Türk sosyolojisinde etkisi bölümdeki çabanın aksine çok daha fazladır. Yine kendi çabası sonucunda yeniden yayınlanan Sosyoloji Dergisi özelinde de benzer bir durum söz konusudur. Kendi döneminde belli bir sosyolojik görüşü temsil eder nitelikte olan ve Türk sosyolojisinde bir ağırlığı temsil eden derginin, günümüzde “karizmatik indekslerde” taranmasına karşın bir görüşü temsil edip etmediği ve “toplama dergi” hüviyetinden bağımsızlığı soru konusudur. Henüz sağlığında yeniden canlandırdığı dergiden uzaklaşan Baykan Sezer, Sosyoloji Yıllığı özelinde yayın faaliyetlerine devam etti ve burada sağlığında ve vefatından sonra önemli metinler yayınlanarak önemli tartışmalara imza atıldı. Günümüzde bu metinler Türk sosyolojisinde referans metinler olarak ortadadır. Yıllıkların devamında dergi biçiminde yayınlanan Sosyologca’nın da bugün Türk sosyolojisinde “görüş sahibi dergi” olarak varlığı ve tanınırlığı tartışılmazdır.

Ziya Gökalp’i üniversiteden tasfiye eden işbirlikçilerin ve dönmesini engelleyen kimselerin bugün hükmü ne kadardır? Hilmi Ziya Ülken’i ihbar eden şahsın bugün Türk düşüncesindeki yeri nedir? Baykan Sezer’i etkisizleştirmeye çalışan güç ne kadar başarılı olabilmıştır? Ertan Eğribel’i bölüm içinde yalnızlaştırmaya, köşesine çekilmeye zorlamaya çalışan çaba, onun üretebilmesine engel olabilmemiş midir? Bugün herkesin akademik özgeçmişi çok rahatlıkla ulaşılabilir biçimde ortadadır. Bütün bunlar etkisizleştirilmeye çalışan bir görüşün eğer tarihi değeri varsa ve tarihin akışına ters düşmüyorsa bir şekilde mecrasını bulduğunu, kişisel çabalarla bile olsa kurumsallaştığını göstermektedir. İnsanlar ölür, tasfiye edilir, dışlanır, yalnızlaştırılır, hatta şeytanlaştırılır. Ancak “fikirler ölmez, fikirlere kurşun da işlemez.” Sıkıştırıp pasifleştirmeye, köşeye sıkıştırıp etkisizleştirmeye çalıştığınız fikirler, elinizden bir sabun gibi kayar, gün gelir o sabun başınıza bela olur. Yeryüzünde yapılan hiçbir kötülük yoktur ki, yapanın yanına kâr kalmış olsun. Bugün Türk sosyolojisi içinde tek gerçek yerli sosyoloji çizgisine sahip çıkmayanlar, egolarını ve kişisel hırslarını bundan üstün tutanlar, ünvanlarını, kadrolarını ve -kendilerine altın tepsi içinde sunulan- makamlarını borçlu oldukları kişilere ve sosyoloji çizgisine bu tavırları sergileyenler, bugün kişisel hikayeleri içinde ne yaparlarsa yapsınlar, kendilerini bu çizgiye yamamak adına hangi çabaya girerlerse girsinler, yarın tarih karşısında bu görüşün haini olarak anılmaktan kaçamayacaklardır. Ancak tarihsel geçerliliği olan ve Türk toplum düşüncesinde belli bir boşluğu dolduran görüşler varlıklarını korumaya devam edeceklerdir. Ziya Gökalp’in “kültür ve uygarlık” kavramı Türk toplumunun Batıcılığa macerası devam ettikçe ve Batı sorunu aşılmadığı sürece varlığını devam ettirmektedir. Gökalp hala aşılabilmiş değildir. Günümüzde sömürü temelli Batı dünya egemenliği devam ettiği ve Doğu-Batı çatışması aşılmadığı sürece de Baykan Sezer aşılamayacak, onun görüşü varlığını devam ettirecektir. Hoca’nın sağlığında belirttiği gibi “Biz olmasak da bu sorun ortadadır.” Dolayısıyla sorunu gündeme getirecek bir “babayiğit” bir şekilde ortaya çıkacaktır. Ancak bizlerin varlığı devam ettiği ve nefesimiz yettiği sürece sorunu gündeme getirmeye ve hocalarımızın mirasına sahip çıkmaya devam edeceğiz. Her üç hocamızın da aziz hatırası önünde minnet ve saygıyla eğiliyoruz.

Kaynakça

- Akçura, Yusuf. Üç Tarz-ı Siyaset, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1987.
- Coşkun, İsmail. Sosyoloji Bölümünün Tarihine Dair, iç. 75. Yılında Türkiye’de Sosyoloji, s.14.
- Eğribel, Ertan. Türkiye’de Sosyolojinin İstanbul Sosyolojinin Kurumsal Kimliği ve Tarihiyle Özdeşleştirilmesinin Getirdiği Sorunlar, iç. Ed. Ertan Eğribel vd. Sosyoloji Yıllığı 24: Türkiye’de Sosyoloji – Üniversitede 101. Yıl, İstanbul: Doğu Kitabevi, 2016, s.91.
- Erişçi, Lütfi. Türkiye’de Sosyolojinin Tarihçesi ve Bibliyografyası, İ.Ü. Sosyoloji Dergisi, C.2, S.1, s.159-169.
- Gökalp, Ziya. Türk Medeniyeti Tarihi, Haz. İsmail Aka, Ankara: Kültür Bakanlığı Yay., 1976.
- Gökalp, Ziya. Türkçülüğün Esasları, Haz. Mehmet Kaplan, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., 1986.
- Gökalp, Ziya. Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak, Haz. İbrahim Kutluk, Ankara: Kültür Bakanlığı Yay., 1976.
- Kaçmazoğlu, Hacı Bayram. Hilmi Ziya Ülken’in Çokyönlülüğü Üzerine, iç Türk Sosyoloji Tarihi üzerine Araştırmalar, İstanbul: Doğu Kitabevi, 7. Baskı,2018, s.139-148.
- Kaçmazoğlu, Hacı Bayram. Türk Sosyoloji Tarihi-II: II. Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’e, İstanbul: Doğu Kitabevi, 6. Baskı, 2018, s.169.
- Sezer, Baykan. Batı Dünya Egemenliği ve Endüstri Devrimi, İ. Ü. E. F. Yayınları, 1997.
- Sezer, Baykan. Sosyoloji Yıllığı 1: Osmanlı Tarihçiliği (Hilmi Ziya Ülken’e Övgü)’ye sunuş yazısı, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1997, s.7-9.
- Sezer, Baykan. Sosyoloji Yıllığı 3: Batı Yayılmacılığı (Prof. Dr. Nihat Nirun İçin)’e sunuş yazısı, Erzurum, Atatürk Üniversitesi K.K. Eğitim Fakültesi Basımevi, 1998, s.7-9.
- Sezer, Baykan. Türk Sosyologları ve Eserleri-1, İ.Ü. Sosyoloji Dergisi, C.3, S.1, s.1-96.
- Sezer, Baykan., Bilim Sosyolojisi Ders Notları, iç, Sosyoloji Yıllığı Kitap 16: Bilim Sosyolojisi – Bilim Tarihi ve Yöntem, İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2007, s. 127-200.
- Ülken, Hilmi Ziya. Tarihi Maddeciliğe Reddiye, İstanbul: İstanbul Kitabevi, 4. Basım, 1981.
- Vergili, Ayhan. Hilmi Ziya Ülken Kitabı – Hayatı, Eserleri ve Hakkında Yayınlar (Bibliyografya), İşaret Yayınları, 2016.

Etik Kurul Raporu: Bu çalışma için etik kurul raporu gerekliliği bulunmamaktadır.

Katkı oranı beyanı: %100

Çatışma beyanı: Makalede, herhangi bir kurum, kuruluş ve kişi ile mali çıkar çatışması yoktur ve yazarlar arasında çıkar çatışması bulunmamaktadır.